

سیاست مصرف پایدار: بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی مورد مطالعه وزارت تجارت عراق

سعید شریفی^۱، مأمون علی ابراهیم^۲، یونس محمدخضرا السبعوی^۳

چکیده

توجه به منابع انسانی حرفه ای در چارچوب صلاحیت های اداری مبتنی بر توسعه پایدار می طلبد آموزش های مستمر بر پایه نیازها و الزاماتی که در چارچوب وظایف و مبتنی بر عملکرد معطوف به اهداف توسعه برای سازمان در نظر گرفته شد یکی از اولویت های مهم سازمان های تجاری به ویژه در کشورهای در حال توسعه باشد. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی با تاکید بر سیاست مصرف پایدار در وزارت تجارت و بازرگانی عراق انجام به صورت مقطعی و به روش تحلیل محتوای کیفی گرفت. مشارکت کنندگان در پژوهش تا اشیاع نظری داده ها ۱۵ نفر از متخصصان موضوعی در زمینه پایداری زیست محیطی بودند که به روش هدفمند وابسته به معیار انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه نیمه ساختاریافته بود که اعتبار داده ها به شیوه ممیزی بیرونی تایید شد. نتایج نشان داد دانش افزایشی مصرف و پیشایندهای سیاسی و اجرایی از ابعاد اصلی بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی با تاکید بر مصرف پایدار است که از طریق ۹ مولفه اصلی شامل توسعه آموزش، خودآگاهی مصرف کننده، سیاست های حمایتی، مشوق های پایدارساز، پیاده سازی سیاست های کنترلی، شناخت مدل های اقتصادی، آموزش مدیریت سبز، توسعه فناورانه و هویت سازی پایدار در قالب ۵۷ مولفه فرعی شناخته می شود.

کلید واژگان: مصرف پایدار، مراقبت زیست محیطی، سواد زیست محیطی، منابع انسانی سبز، وزارت تجارت عراق.

مقدمه

در دهه های اخیر، تمرکز رویکردهای زیست محیطی بر کنترل آلودگی، تولید پاک تر و بهبود بهره وری منابع در سمت تولید بوده است. در پایان دهه ۱۹۹۰، این دامنه به جمع آوری زباله های پس از مصرف و مدیریت محصولات توسط تولیدکنندگان گسترش یافت. در نتیجه، بهبودهای ملموسی در کاهش مصرف منابع اولیه حاصل شد. با این حال، مصرف نهایی در کنار رشد جمعیت و افزایش ثروت در حال رشد قرار گرفت، به طوری که بهبود کارایی بر اساس هر محصول با افزایش مصرف کل نفی شد. از این رو مشخص شد که

۱- دانشیار گروه مدیریت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

saeed.sharifi2003@gmail.com

۲- دانشجوی گروه مدیریت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۳- استادیار گروه کسب و کار، دانشگاه کرکوک، کرکوک، عراق

بدون پرداختن به الگوها و سطوح مصرف، ممکن است نتوان به چشم انداز توسعه پایدار دست یافت، بنابراین بحث در مورد لزوم پرداختن به مصرف پایدار به تدریج وارد دستور کار سیاسی شد (Scholl et al, 2010).

بر همین اساس و در زمان اکنون شرکت‌ها و موسسات مطرح به میزان قابل توجهی به تدوین سیاست‌های مدیریت مراقبت زیست‌محیطی از طریق توسعه دانش در منابع انسانی خود روی آورده‌اند که منجر به ظهور شکل جدیدی با عنوان منابع انسانی سبز^۱ شده است (Obeidat et al, 2023) از این رو سازمان‌ها تلاش می‌کنند تعادل و توازن قابل قبولی از طریق توسعه منابع انسانی خود در قلمرو عملکرد و اهداف شرکت ایجاد و اطمینان حاصل کنند که محیط زندگی به خوبی محافظت و ارتقا پیدا می‌کند. در نهایت چنین سیاستی همانطور که وانگر^۲ (۲۰۰۷) تصریح می‌کند به نفع شرکت منجر به پذیرش شعار «سبز و رقابتی»^۳ خواهد شد.

در کشورهای در حال توسعه نیز در سال‌های اخیر، مشاهده شده است که علل عمده مشکلات زیست‌محیطی، فعالیت‌های مخرب انسانی است که نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. بر این اساس چندین سازمان شروع به معرفی ابتکارات سازگار با محیط زیست برای شکل دادن به فعالیت‌های انسانی کرده‌اند که نتایج قابل توجهی برای سازمان از جمله عملکرد عملیاتی (Inman & Green, 2018) فرهنگ سازمانی (Aggarwal, P., & Agarwala, 2023)، مدیریت منابع انسانی (Bahuguna et al, 2023) به همراه داشته است. از این رو پژوهشگران به اتخاذ شیوه‌های زیست‌محیطی به عنوان هدفی کلیدی در زمینه‌ی عملیات سازمانی اهمیت می‌دهند و با شناسایی اقدامات مدیریت منابع انسانی از این جریان حمایت می‌کنند (Sarkaris et al, 2010).

با افزایش فشار نظارتی و عمومی، نهادهای تجاری بیشتر و بیشتر به طور فعال اقدامات و تغییرات استراتژیک مانند سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر را به منظور گذار به پایداری زیست‌محیطی اجرا می‌کنند یکی از موضوعاتی که به طور فزاینده‌ای در ادبیات در پرداختن به چالش‌های زیست‌محیطی به آن اشاره می‌شود، آموزش زیست‌محیطی منابع انسانی است؛ چرا که سرمایه‌گذاری در پایداری محیطی به کارکنانی نیاز دارد که بتوانند خدمات با کیفیت استثنایی ارائه دهند و رضایت مشتری را به دست آورند (Wang, J., & Feng, 2022).

کلید اثربخشی آموزش کارکنان در مراقبت‌های زیست‌محیطی، ایجاد پایگاه دانش زیست‌محیطی است. مسائل مربوط به تولید دانش زیست‌محیطی شامل مشکلاتی در تأیید ارتباط بین آموزش زیست‌محیطی، دانش و رفتارها، «تأثیر نامتناسب» و اغلب «منفی» مدیران بر محیط طبیعی است. از آنجایی که کنترل اثرات زیست‌محیطی اکنون وظیفه همه کارکنان است، در نظر گرفتن دانش ضمنی آن‌ها در شناسایی منابع آلودگی، مدیریت موقعیت‌های اضطراری و توسعه راه حل‌های پیشگیرانه مهم است (Boiral, 2018).

¹ Green human resources

² Wagner

³ green and competitive

سیاست مصرف پایدار: بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی...

اهداف توسعه پایدار توسط سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵ ایجاد شد. هدف ۱۲ توسعه پایدار «اطمینان از مصرف پایدار و الگوهای تولید» است (Vinuesa et al, 2020) به طور خاص، اهداف ۱ و ۱۲ با هدف اجرای چارچوب ها و حمایت از کشورهای در حال توسعه به منظور «حرکت به سمت الگوهای مصرف و تولید پایدارتر» است. اهداف توسعه پایدار چالشی است که بسیاری از ادارات دولتی در ترویج رشد پایدار با آن مواجه هستند. دولت های محلی، به عنوان نزدیک ترین لایه دولتی به شهروندان، باید در مورد استراتژی ها و اقداماتی که برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار به نفع جوامع خود هماهنگ هستند، مشورت کنند (Bisogno et al, 2023).

یک چالش اساسی در حوزه مداخلات دولتی و مصرف پایدار گزاره هایی در مورد وجود شکاف بین بازنمایی نیازهای مصرف کنندگان در جهت توسعه پایدار و گزاره های ارزشی کسب و کارهای اجتماعی و ابزارهای دولتی است (de Melo et al, 2023). این موضوع در سیاست گذاری و فضای واقعی شکاف ایجاد می کند.

تحقیقات انجام شده در زمینه مدیریت و سیاست های پایداری به موضوع آب (Sulaiman et al, 2019) مدیریت آبهای زیر زمینی (Obeed Al-Azawi & Ward, 2017) تقاضا برای انرژی های تجدیدپذیر (Saeed et al, 2023) مراقبت های بهداشتی پایدار (Al Issa, 2023) پایداری اکوتوریسم (Mohammed, 2023) ذخایر طبیعی و توسعه پایدار توسعه پایدار استراتژیک در شرکت های کوچک (Ismael & Ismael, 2023) توجه شده است سیاست های پایداری (Ahmad, 2023) نیز مورد بررسی قرار گرفته که ماهیت سیاست خارجی را به خود گرفته است. در حوزه آموزش منابع انسانی به منظور توسعه دانش زیست محیطی در عراق که رویکردی عام و معطوف به پایداری داشته باشد پژوهشی انجام نشده است.

پایداری نیازمند آگاهی زیست محیطی و رفتار مصرف پایدار مصرف کنندگان برای موفقیت است (van der Velden, 2021) در کشورهای در حال توسعه، آگاهی زیست محیطی و تغییر در رفتار نسبت به مصرف پایدار در حال تبدیل شدن به پارادایم های راهبردی هستند که شروع به اجرا کرده اند. آگاهی زیست محیطی نقش کلیدی در تعیین هزینه های زیست محیطی ایفا می کند، به ویژه در کشورهایی که مدیریت عمومی آن آگاهی زیست محیطی بیشتری دارد (Chen et al, 2019) بنابراین شناسایی عواملی که می توانند بر رفتار مصرف پایدار تأثیر بگذارند، مانند اهمیت سودمندی محصول و آگاهی محیطی (Voss et al, 2003)، لذت گرایی (Aschemann-Witzel, 2020) ضروری می شود. عوامل مرتبط با آگاهی زیست محیطی در رفتار روزمره مدیران بیان می شود که محصولات قابل بازیافت و زباله های ارگانیک را جدا می کنند، برای کاهش مصرف آب و استفاده مجدد از آن تلاش می کنند، مراقب دفع زباله های الکترونیکی خود هستند و اقدامات زیست محیطی را از منظر حفظ منابع طبیعی افزایش می دهند.

با این حال، آگاهی از محیط زیست لزوماً مصرف انرژی را به خودی خود کاهش نمی دهد. تصمیمات سازمانی ذهنی و درونزا ممکن است به طور قابل توجهی بر تصمیمات در مورد استفاده از

محصولات با انرژی کارآمدتر تأثیر بگذارد که ریشه در سطح دانش و تمایل منابع انسانی به محیط زیست دارد. موضوعی که ممکن است استفاده از انتخاب‌های طرفدار محیط‌زیست را ایجاد کند یا نه که خطرات غیرمحیط‌زیستی عمده را برانگیزد. چرا که نگرش مسئولانه و زیست‌محیطی شامل الزاماتی است که یک سازمان برای خرید یک محصول و یک خدمات از طریق اولویت‌های پایداری ایجاد می‌کند (Severo et al, 2021) از سازمان‌های دوستدار محیط‌زیست یا محصولات یا خدماتی که از نظر زیست‌محیطی مناسب هستند و کمترین ضرر را برای محیط‌زیست دارند.

مصرف پایدار در حوزه‌های مختلف مراقبت‌های زیست‌محیطی، توجه به منابع تجدیدپذیر و مسایلی از این دست را در خود دارد که نهادها و موسسات دولتی و حاکمیتی با اهمیت پیدا کردن مسایل مرتبط با توسعه پایدار در سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان خود قرار داده‌اند. از آنجا که منابع تجدیدپذیر در حد ظرفیت آن‌ها برای تجدید، برابری نسلی و بین‌نسلی ایجاد می‌کند (Whitson & French, 2021) برای دولت‌ها اهمیت راهبردی در خط‌مشی‌گذاری‌ها و سیاست‌های کلان دارد. در این زمینه یکی از مسایل چالش برانگیز به ویژه در کشورهای در حال توسعه همچون عراق با شرایط خاصی که در یکی دو دهه اخیر داشته مصرف مواد غذایی پایدار^۱ است؛ اثرات زیست‌محیطی تولید گوشت و لبنیات زیاد است پرورش حیوانات برای مصرف انسان تقریباً ۴۰ درصد از کل محصول کشاورزی در کشورهای صنعتی را تشکیل می‌دهد. چرا ۲۶ درصد از سطح زمین را اشغال می‌کند و تولید محصولات خوراکی حدود یک سوم کل زمین‌های قابل کشت را مصرف می‌کند (Steinfeld et al, 2006).

اگرچه از نظر رشد جمعیتی عراق در مقابل کشورهای شرق و جنوب شرقی آسیا مثل چین، هند و ژاپن نیست اما به تناسب امکانات، توسعه‌یافتگی و همچنین چالش‌های شهرنشینی نمی‌توان رشد جمعیتی را در کشور به ویژه در یکی دو دهه اخیر نادیده گرفت. چالش‌های جدی همچون مصرف انرژی به ویژه برق و رشد اقتصادی که در برنامه‌های دولت عراق پس از جنگ مهم تلقی می‌شوند را نیز در صدر توجه قرار می‌دهد در روندهای خرد و کلان می‌توان انتظار داشت متغیرهایی مثل رشد اقتصادی تحت تأثیر متغیرهای خرد مثل مصرف باشند. شواهد نشان داده‌اند در عراق رابطه بین مصرف برق و رشد اقتصادی در عراق مستقیم بوده است (Ibrahim, 2020).

علاوه بر این مطالعات انجام شده در شهرهای بغداد، بصره سلیمانیه نشان می‌دهد مسایل ناشی از محدودیت‌های زمینی و شیوه زیست مردم عراق در آینده نزدیک برای این کشور چالش‌های جدی ایجاد خواهد کرد؛ موضوعی که نیازمند مداخلات هدفمند و هوشمندانه دولت و نهادهای مرتبط با حوزه مصرف پایدار در این کشور است (شاخص‌های کلیدی اجتماعی-اقتصادی عراق، ۲۰۲۰). برای دستیابی به چنین قابلیت‌آموزش منابع انسانی مرتبط با حوزه مصرف مصرف پایدار نیاز است. از این رو شرکت‌هایی که در واردات و تولید محصولات در عراق فعالیت دارند می‌توانند برنامه‌های خود را بر اساس ظرفیت‌های مصرف پایدار مدیریت کنند. از حیث مدیریت و سیاست‌گذاری مسئله مندی موضوع سیاست مصرف پایدار

¹ Sustainable food consumption

سیاست مصرف پایدار: بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی...

به واسطه اینکه عراق در حوزه اهداف توسعه ۲۰۳۰ تعهدات پایداری را پذیرفته است و ضرورتاً توجه به آن در دستورکار دولت عراق قرار خواهد گرفت و سازمانها و مدیران ملزم خواهند شد اهداف توسعه را محقق کنند توجه به سیاست های مصرف پایدار دارای اهمیت راهبردی است. علاوه بر شناسایی مولفه های سیاست مصرف پایدار، مشخص کردن سهم متغیرهایی مصرف پایدار که می تواند جایگاه و وظیفه نهادهای حاکمیتی به ویژه در عراق در خصوص مراقبت های زیست محیطی و در حین حال پاسخگویی به نیازهای مواد غذایی را مشخص کند. موضوعاتی چون بسته بندی کالاها، واردات نوع مواد غذایی که می تواند ذائقه شهروندان عراقی را تحت تاثیر قرار دهد بسیار دارای اهمیت می باشد.

منابع انسانی توانمند که نسبت به بایسته های مراقبت زیست محیطی آگاهی دارند می توانند بخش قابل توجهی از سیاست مصرف پایدار را از طریق تصمیم گیری، برنامه ریزی و کنترل محقق سازند. از این رو آموزش منابع انسانی یکی از پیش نیازهای اساسی است که در باید در سازمان های ذیربط در امر مدیریت مصرف مورد توجه قرار گیرد. فقدان مطالعات در زمینه آموزش منابع انسانی در سازمان های عراق که بتواند چارچوب قابل توجهی از سیاست های مصرف پایدار چه در برنامه های توسعه ملی عراق و چه در برنامه های توسعه یونسکو در زمینه محیط زیست را محقق کند نیازمند توجه جدی است. از این رو پژوهش حاضر در پاسخ به همین کاستی در تلاش است تا در وزارت تجارت عراق به عنوان یکی از نهادهای ذیربط در زمینه مصرف پایدار بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی را مورد واکاوی قرار دهد. بر این اساس سوال پژوهش این است که بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی در وزارت تجارت عراق برای تحقق سیاست مصرف پایدار چیست؟

مبانی نظری پژوهش

اصطلاح پایداری از کلمه لاتین «ساستینر»^۱ گرفته شده است. «حمایت کردن» می تواند به معنای حفظ، حمایت، حمایت یا تحمل باشد (Onions, 1964)؛ بنابراین پایداری توانایی تداوم در یک دوره زمانی طولانی است. در گذشته پایداری به پایداری محیطی اطلاق می شد. بسیاری از فرهنگ های باستانی، جوامع سنتی و مردمان بومی استفاده از منابع طبیعی را محدود کرده اند (Gadgil & Berkes, 1991). در این معنا پایداری یک هدف اجتماعی است که به توانایی افراد برای همزیستی ایمن روی زمین در مدت زمان طولانی مربوط می شود (Purvis et al, 2019) پایداری معمولاً دارای سه بعد محیطی، اقتصادی و اجتماعی است، بسیاری بیان می کنند بعد زیست محیطی مهم ترین است (Biermann et al, 2022).

اصطلاح «مصرف پایدار» ویژگی های جالب بسیاری دارد. از دو کلمه متضاد تشکیل شده است که آن را تبدیل به یک اکسیمورون^۲ (متناقض) می کند. محققان حوزه های مختلف، از جمله اقتصاد، روان شناسی، جامعه شناسی، انسان شناسی و زیست شناسی عصبی، درباره مصرف تحقیق کرده اند و هر حوزه دانشگاهی تعاریف زمینه ای خود را ارائه می کند (Stern, 1997). مصرف می تواند معمولی یا نامحسوس، قابل مشاهده

¹ Sustinere

² Oxymorons

یا نامرئی (Shove & Warde, 2002) پر زرق و برق یا اسراف زده باشد که تعریف آن را دشوار می‌کند، اما همه موافقتند که مصرف منجر به تخریب و اتلاف می‌شود (Graeber, 2011).

در یک پژوهشی که در برزیل انجام شد مشخص گردید آموزش محیط زیست برای کاهش تغییرات محیطی و توسعه سیستماتیک محصولات کم کربن اهمیت دارد (Neto et al, 2014:389). آموزش کارکنان برای اجرای موفقیت‌آمیز سیستم مدیریت محیط زیست و ایجاد یک فرهنگ سازگار با محیط زیست در سازمان بسیار مهم است (Teixeira et al, 2012: 320) آموزش، مجموعه مهارتهایی ضروری است که به کارکنان کمک می‌کند تا دانش خود را ارتقاء داده و باعث خلاقیت و نوآوری در آنان می‌شود (Gupta, 2018) با این حال، با توجه به مسائل زیست‌محیطی رو به گسترش، سازمان‌ها تمایل بیشتری به آموزش سبز به کارمندان خود دارند. آموزش مراقبت‌های زیست‌محیطی باعث می‌شود تا کارکنان مهارت‌های خاصی را برای مشارکت در مسائل زیست‌محیطی سازمان کسب کرده، به پیشرفت‌های محیطی توجه کنند و از این طریق اهداف سازمان را برآورده سازند. آموزش مراقبت‌های زیست‌محیطی مهم‌ترین روشی است که از طریق آن، مدیریت منابع انسانی می‌تواند اهداف محیطی سازمان‌ها را انجام دهد و به سازمان کمک نماید تا به سمت یک سازمان پایدارتر حرکت کند.

امروزه موضوع مدیریت منابع انسانی نه تنها شامل آگاهی نسبت به امور زیست‌محیطی می‌شود، بلکه نشان دهنده رفاه اجتماعی و اقتصادی سازمان و کارکنان در یک چشم‌انداز وسیع‌تر است که به سیاست‌ها، شیوه‌ها و سیستم‌هایی اشاره دارد که کارکنان سازمان را به نفع فرد، جامعه، محیط طبیعی و کسب و کار سبز می‌کند (Arulrajah & Opatha, 2014).

یکی از نظریه‌های که می‌توان در بحث سیاست مصرف پایدار از آن استفاده کرد؛ تئوری عمل اجتماعی است. تئوری عمل اجتماعی در تحقیقات در مورد توسعه و ثبات عملکردهای اجتماعی (Hargreaves et al, 2013) و همچنین در مورد نحوه درهم‌تنیده شدن شیوه‌ها در زمینه‌های مختلف مصرف (Powells et al, 2014) استفاده شده است. رفتار مصرف‌کننده نیز در چندین زمینه، مانند انرژی (Jensen, 2017) حمل و نقل (Hesselgren et al, 2020) و غذا (Leray et al, 2016) مورد بحث قرار گرفته است.

در حوزه منابع انسانی، یکی از مسئولیتهای کلیدی هر متخصص منابع انسانی، جلب حمایت کارکنان برای پیاده‌سازی و اجرای اقدامات سازگار با محیط‌زیست^۱ است (Sathyapriya et al, 2013) احمد^۲ (۲۰۱۵)، بر نقش منابع انسانی در درگیر کردن و مشتاق کردن کارکنان و ترویج شیوه‌هایی نظیر کاهش استفاده از خودرو^۳، بازیافت و حفظ انرژی تأکید داشته است. رنویک و همکاران^۴ (۲۰۱۳)، یک مدل نظری ایجاد کردند که در آن سیاست‌های متمایز در زمینه استخدام، مدیریت و ارزیابی عملکرد، آموزش و توسعه کارکنان،

¹ environment-friendly initiatives

² Ahmad

³ Carpoolin

⁴ Renwick et al.

سیاست مصرف پایدار: بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی...

روابط کارکنان و سیستم‌های پاداش به منزله ابزارهای قدرتمندی برای همسویی کارکنان با استراتژی زیست محیطی^۱ شرکت محسوب می‌شوند.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی، از منظر روش کیفی از نوع تحلیل محتوا است. تحلیل محتوا به عنوان یک اصطلاح جامع برای انواع رویکردهای مختلف، به جای یک روش منفرد، بهتر در نظر گرفته می‌شود. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته جمع آوری شد. این شکل از مصاحبه برای درک معانی آنگونه که هست مناسب است. از یک سو، این مصاحبه‌ها با کمک پرسش‌های روایت‌آفرین، روایت‌های ذهنی ممکن می‌سازد را بازسازی می‌کند (Whiting, 2008) از سوی دیگر، با استفاده از پرسش‌های پیگیری انعطاف‌پذیر و خودانگیخته، این روش همچنین می‌تواند تجربیات ذهنی یا الگوهای تفسیری را که به راحتی در دسترس نیستند، توضیح دهد، که معنای آن‌ها تنها از طریق کار گفتگوی آشکار قابل درک است (Adams, 2015).

برای تهیه تجزیه و تحلیل داده‌ها ابتدا مصاحبه‌ها پیاده سازی شد. همه نام‌ها، و سایر مشخصات شخصی مستعار شدند. سپس تحلیل محتوای کیفی انجام شد؛ اولین مرحله تحلیل عمدتاً شامل کار متن تفسیری-تفسیری با هدف درک اساسی کلی بود؛ خلاصه‌هایی در حاشیه برای بخش‌های جداگانه معنا نوشته شد. افکار و ایده‌های اولیه در مورد فرضیه‌ها و ارتباطات نظری در یادداشت‌ها ثبت شد و علاوه بر نوعی توصیف یک جمله‌ای که حاوی خلاصه‌های کلیدواژه مانند نیز بود. متعاقباً، مقوله‌های اصلی شکل گرفتند که به طور استقرایی تشکیل شدند. به دنبال آن یک فرآیند کدگذاری دنبال شد که در آن بخش‌های متن به دسته‌های منطبق اختصاص داده شد. برای ارزیابی قابلیت اطمینان در این پژوهش از روش «استفاده از کدگذاران مستقل و گروه خبرگان» بهره برده شد. جامعه پژوهش کلیه متخصصان موضوعی در زمینه پایداری بودند که به روش نمونه‌گیری هدفمند وابسته به معیار به صورت نامتجانس با ۱۵ نفر از متخصصان موضوعی در زمینه‌های مختلف بازرگانی، مدیریت و اقتصاد را دارند به شرح جدول (۱) مصاحبه شد.

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی نمونه پژوهش

ردیف	تحصیلات	تخصص	سابقه کار (سال)	سن	شغل
۱.	دکتری	بازرگانی	۵	۴۵	استاد دانشگاه
۲.	دکتری	مدیریت	۱۵	۴۵	استاد دانشگاه
۳.	دکتری	علوم اجتماعی	۷	۴۰	استاد دانشگاه
۴.	دکتری	اقتصاد	۲۳	۵۹	استاد دانشگاه
۵.	دکتری	مدیریت کسب و کار	۱۵	۵۰	استاد دانشگاه
۶.	دکتری	استراتژی	۱۶	۵۵	استاد دانشگاه
۷.	کارشناسی ارشد	رفتار سازمانی	۱۵	۴۷	کارمند ارشد

¹ environmental strategy

۸.	دکتری	مدیریت کسب و کار	۱۰	۳۸	کارمند ارشد
۹.	کارشناسی ارشد	مدیریت	۲۷	۴۹	کارمند ارشد
۱۰.	دکتری	اقتصاد	۵	۴۲	استاد دانشگاه
۱۱.	کارشناسی ارشد	سیاستگذاری عمومی	۷	۳۷	کارمند ارشد
۱۲.	کارشناسی ارشد	مدیریت کسب و کار	۲۲	۴۵	کارمند ارشد
۱۳.	کارشناسی ارشد	اقتصاد	۲۰	۴۹	کارمند ارشد
۱۴.	دکتری	اقتصاد	۸	۳۹	استاد دانشگاه
۱۵.	کارشناسی ارشد	مدیریت	۱۱	۴۲	کارمند ارشد

یافته های پژوهش

به منظور پاسخ به سوال پژوهش در خصوص بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی در وزارت تجارت عراق به منظور تحقق سیاست های مصرف پایدار، جدول (۲) نشان دهنده مولفه های استخراج شده در این زمینه است.

جدول (۲) مولفه اصلی، فرعی و ابعاد مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی با تاکید بر مصرف پایدار

ابعاد	مولفه اصلی	مولفه فرعی
دانش پژوهش مصرف	توسعه آموزش	توسعه دانش مبتنی بر پژوهش و نوآوری علمی
		افزایش منابع تولید اطلاعات
		آموزش مسئولیت جمعی
		تولید دانش مصرف مواد غذایی ارگانیک
		آموزش مصرف کنندگان در بهینه سازی مصرف انرژی
		فرصت های یادگیری در زمینه های مختلف
		پیش بینی الگوهای خرید مصرف کننده
		جنبش های مرتبط با ساده سازی شیوه های زندگی
		ترویج ارزش های جدید کفایت در مصرف
		خودآگاهی مصرف کننده
پیشانی سیاست	سیاست های حمایتی	تعهد اخلاقی و نگرش مصرف پایدار
		خود کنترل کردن شیوه های مصرف خانوار
		هدفمند کردن تصمیم گیری های خرید
		گفتمان عقلانی سازی متمرکز بر کارایی
		تدوین مقررات دولتی مشوق مصرف پایدار
		ادغام سیاست های نوآوری و سیاست های محیط زیستی
		حمایت از اقتصاد و نوآوری محلی در مصارف پایدار
		حمایت از افزایش شفافیت نسبت به کالاهای تولید شده
		سیاست گذاری کاهش استفاده از محصولات ناپلونی
		سبک زندگی دوستدار محیط زیست
مشوق های پایدارساز	مشوق های پایدارساز	آموزش شیوه های غنی سازی چارچوب فرهنگی پایداری
		شناخت فرصت های درآمدزایی از طریق پایداری
		شیوه های تعاملات نهادهای اجتماعی و سیاسی
		ترویج رویه های ساده برای مصرف پایدار

سیاست مصرف پایدار: بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی...

معرفی فرصت های سرمایه گذاری در مصارف پایدار	پیاده سازی سیاست های کنترلی
ایجاد ساز و کار جرایم مالیاتی و قانونی ناپایداری سازی	
بررسی شیوه های کنترل اتلاف منابع طبیعی	
آموزش های مرتبط با کنترل نابرابری درآمدها	
شناخت شیوه های کنترل از تخریب محیط زیست	
معرفی الگوهای موفق سازمان های تجاری پایدار	شناسایی پیشایندهای اجرائی
معرفی و آموزش شیوه های مصرف مشارکتی و اشتراک منابع	
مطالعات آینده پژوهی پایداری	
آموزش ایجاد مدل های کسب و کار مبتنی بر مصرف پایدار	
معرفی زنجیره های تامین پایدار	
شناخت رویکرد اقتصاد اکولوژیکی	
معرفی طرح های تشویقی مالیاتی پایدار ساز	
ارایه الگوهای داوطلبانه زیست محیطی	
آشنایی با شیوه های مالیات سبز	
معرفی الگوهای تأمین پایدار و بهینه سازی مصرف انرژی	
آشنایی با صندوق های حمایتی سبز برای مصارف پایدار	آموزش مدیریت سبز
معرفی شیوه های کنترل میزان تولید پسماندهای شهری	
معرفی شیوه های نوآوری و بازاریابی سبز	
معرفی شیوه های جهت دهی غیر مستقیم به رفتار مصرف کننده	
توسعه شیوه های بهبود پایداری سیستم های غذایی	
آموزش سبک های زندگی سبز	
آموزش شیوه های حمایت از یارانه های سرمایه گذاری در تولید پایدار	
ایجاد خوشه های حمایت زیست محیطی بین کارکنان	
شیوه های رفع دوگانگی تاریخی بین رقابت و مسایل زیست محیطی	
شناخت محصولات با قابلیت بازیافت بیش-تر	
درک فن آورانه محصولات و فرآیندها	توسعه فناوریانه
آموزش فن آوری های جدید مرتبط با پایداری	
شناخت شیوه های استفاده از بانک اطلاعاتی زیست محیطی	
آموزش بهبود نقش اشیاء، فناوری ها و زیرساخت ها در مصارف	
شیوه های حمایت از کسب و کارهای با فناوری بالا	هویت سازی پایدار
آموزش الگوهای مصرف گرایی اخلاقی	
معرفی شیوه های ایجاد برابری درون و برون نسلی در تامین نیازها	
معرفی الگوهای رفتارهای فردی ناظر بر مصرف پایدار	
آموزش شیوه های افزایش کیفیت زندگی از طریق مصرف پایدار	

همانطور که یافته های جدول (۲) نشان می دهد دانش افزایشی مصرف و پیشایندهای سیاسی و اجرایی از ابعاد اصلی بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی با تاکید بر مصرف پایدار است که از طریق توسعه آموزش، خودآگاهی مصرف کننده، سیاست های حمایتی، مشوق های پایدار ساز، پیاده سازی سیاست

های کنترلی، شناخت مدل‌های اقتصادی، آموزش مدیریت سبز، توسعه فناورانه و هویت سازی پایدار در قالب ۵۷ مولفه فرعی شناخته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد به منظور درک مراقبت زیست‌محیطی با رویکرد مصرف پایدار منابع انسانی‌در وزارت تجارت عراق نیازمند توجه به بایسته‌های در آموزش است. در بعد دانش افزایشی مصرف توسعه آموزش برای مصرف‌کنندگان از طریق سازمان‌ها و نهادهایی که مرتبط با واردات و صادرات محصولات هستند می‌توان مسایلی چون بهینه‌سازی مصرف انرژی، مصرف مواد غذایی ارگانیک و مسئولیت جمعی را مد نظر قرار داد. علاوه بر این توجه به دانش و یادگیری مصرف‌کنندگان تابعی از میزان آگاهی افرادی است که با آن‌ها مواجه می‌شوند. تجار، واردکنندگان، توزیع‌کنندگان بزرگ و حتی خرده‌فروشی‌ها از جمله گروه‌هایی هستند که لازم است به منظور تسهیل در درک و حمایت از سازه‌های توسعه پایدار در این مسیر با سازمانها همکاری کنند مسایلی چون تعهد اخلاقی و نگرش مصرف پایدار، هدفمند کردن تصمیم‌گیری‌های خرید و ترویج ارزش‌های جدید کفایت در مصرف برای آن‌ها به درستی تشریح گردد.

یافته‌های این پژوهش نقش مولفه‌های سیاسی را در رفتار مصرف‌کننده و مواجهه کارکنان با این پدیده نشان می‌دهد هر چند تشویق به تغییر به سمت شیوه‌های زندگی پایدارتر و مکان‌های پایدارتر برای زندگی یک فرآیند پیچیده است. بخشی از این پیچیدگی مربوط به درک انگیزه‌ها و ارزش‌هایی است که باعث تغییر رفتار به سمت مصرف پایدار می‌شود. همانطور که واتکینز و همکاران^۱ (۲۰۱۶) تصریح می‌کنند به طور فزاینده‌ای، انتخاب بازار به عنوان شکلی از مشارکت سیاسی ظاهر شده است که از طریق آن مصرف‌کنندگان می‌توانند باورهای اخلاقی و ایدئولوژیک خود را در مورد پایداری و سایر مسائل اعمال کنند. او نشان می‌دهد که افرادی با مبانی اخلاقی فردی، که به چپ سیاسی گرایش دارند، نسبت به افرادی که دارای پایه‌های اخلاقی الزام‌آور هستند، به احتمال زیاد در رفتار مصرف پایدار شرکت می‌کنند و تعهد خود را به تغییر از طریق اقدام سیاسی در مورد مسائل پایداری نشان می‌دهند. افراد ایدئولوژی‌های سیاسی فردی خود از طریق کنش‌های مصرفی نشان می‌دهند و در عصر افزایش بی‌علاقگی سیاسی، معنای مصرف به عنوان بیان ایدئولوژی سیاسی نیازمند تحلیل دقیق است.

نمی‌توان انکار کرد که اقتصاد سرمایه‌داری متاخر افزایش بی‌وقفه در مصرف را در پی دارد که با تشویق‌های سیاسی و اقتصادی به مصرف، و با تمایلات روانی و اجتماعی اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. با این حال، همانطور که نیومن و بارتلز^۲ (۲۰۱۰) تاکید دارند برخی از مصرف‌کنندگان موضعی عمده‌مخالف اتخاذ کرده‌اند و آگاهانه و عمده‌اً از مصرف خود برای نشان دادن تعهد خود به شیوه‌های زندگی پایدارتر استفاده می‌کنند.

¹ Watkins et al.

² Newman & Bartels

سیاست مصرف پایدار: بایسته های مراقبت زیست محیطی در آموزش منابع انسانی...

در سازمان های عراقی که منابع انسانی آن ضرورت و اهمیت مصرف پایدار را به عنوان مبنایی برای مراقبت زیست محیطی پذیرفته باشند و در عمل نشان دهند می توانند به شکل رسمی و غیر رسمی از طریق نهادینه سازی رفتار در سطح اداری و همچنین هدایت از طریق ایجاد بستر فرهنگ پذیری درون سازمانی از یک سو و مقاومت از مسیر کنترل مجوزهای غیر قانونی و یا رفتارهای مخرب محیط زیست مثل واردات کالاهای ضد محیط زیست، استفاده کمتر از پلاستیک و مواد غیر قابل بازیافت و موضوعاتی از این دست می تواند اثربخشی خود را نشان دهد.

علاوه بر این توجه به سیاست های حمایتی و مشوق های پایدارساز به عنوان جنبه های مثبت حمایت سازمانی برای کارکنان امکانی را فراهم می کند که عمدتاً بر پایه عقلانی سازی، سیاست های نوآوری، شفافیت، غنی سازی چارچوب فرهنگی، فرصت های درآمدزایی از یک سو و پیاده سازی سیاست های کنترلی از طریق ایجاد ساز و کار جرایم مالیاتی، کنترل اتلاف، نابرابری، تخریب و الگو سازی برای نیل به مصرف پایدار پیش نیازهایی آموزشی قابل توجهی است که سازمان های تجاری و وزارت تجارت ضرورتاً باید مد نظر قرار دهد. پیشایندهای اجرایی عمدتاً ماهیت محتوایی و فرآیندی دارند به گونه ای که در چگونگی و چیستی محتوای آموزش همچون الگوهای تأمین پایدار و بهینه سازی مصرف، شیوه های کنترل میزان تولید پسماند، شیوه های نوآوری و بازاریابی، آموزش سبک های زندگی و موضوعاتی از این دست می توانند تسهیل گر فرآیند مصرف پایدار باشند.

به منظور توسعه آموزش در حوزه منابع انسانی پیشنهاد می شود آموزش ها از طریق پایگاه الکترونیکی پیشرفته که فرهنگ الکترونیکی را در جامعه تقویت و تیم های تخصصی را برای رویارویی با شرایط اضطراری مانند اپیدمی های جنگی یا بلایای طبیعی نیز آماده می کند در قالب واقعیت مجازی و واقعیت افزوده انجام گیرد. همچنین پیشنهاد می گردد به منظور تقویت پیشایندهای اجرایی الگوهای عملی مراقبت های زیست محیطی چه در قالب مدیریت سبز و چه در قالب مدل های فناورانه و اقتصادی، تشویق شوند و در کارانه های شغلی، نظام پاداش و همچنین نظام ارتقاء شغلی به آن ها امتیاز داده شود.

از آنجا که وزارت تجارت به تنهایی نمی تواند سیاست های مصرف پایدار را اجرایی کند پیشنهاد می شود آموزش های میان سازمانی که منجر به ایجاد شبکه های فعال و خلاق در نظام مدیریتی می شود مورد توجه قرار گیرد و با محوریت این وزارتخانه محتوای آموزشی مراقبت های زیست محیطی بر اساس مؤلفه های استخراج شده در این پژوهش به مدیران و کارکنان سازمان های ذیربط به ویژه شهرداری ها، صنایع و کارخانه های تولیدکننده، حوزه کشاورزی ارائه گردد.

به سایر محققان پیشنهاد می گردد با توجه به اهمیت مطالعات آینده پژوهی در زمینه مصرف و پایداری با رویکردهای کمی، بررسی وضعیت منابع انسانی در سازمان ها را با تأکید بر مصرف پایدار مورد توجه قرار دهند. علاوه بر این توجه به الگوهای سازمان سبز و پایدار و دستیابی به مدل های منابع انسانی سبز با محوریت مصرف پایدار نیز مورد توجه قرار گیرد.

نتایج این تحقیق می‌تواند برای مدیران و برنامه ریزان آموزشی به ویژه در حوزه توسعه منابع در سطح وزارتخانه‌ها و همچنین دستگاه‌های اجرایی واردات و صادرات کالا مفید باشد و علاوه بر این نشان دهد نیازهای فراروی آموزش در نهادهای دولتی عراق در زمینه مصرف پایدار چیست و چه نهادهایی باید در این خصوص نقش‌آفرینی کنند.

منابع و مأخذ

- Adams, W. C. (2015). Conducting semi-structured interviews. *Handbook of practical program evaluation*, 492-505.
- Aggarwal, P., & Agarwala, T. (2023). Relationship of green human resource management with environmental performance: mediating effect of green organizational culture. *Benchmarking: An International Journal*, 30(7), 2351-2376.
- Ahmad, S. (2015). Green human resource management: Policies and practices. *Cogent business & management*, 2(1), 1-13.
- Ahmed, D. A. (2023). The role of environmental planning in treating pollution from war remnants in Iraq after 2003. *ENTERPRENEURSHIP JOURNAL FOR FINANCE AND BUSINESS*, 4(1).
- Al Issa, H. E., Abdullatif, T. N., Ntayi, J., & Abdelsalam, M. K. (2023). Green intellectual capital for sustainable healthcare: evidence from Iraq. *Journal of Intellectual Capital*, 24(4), 929-947.
- Arulrajah, A., & Opatha, H. (2014). Green Human Resurce Management: Simplified General reflections. *International Business Research*, 7(8): 101-112.
- Aschemann-Witzel, J., Giménez, A., Grønhøj, A., & Ares, G. (2020). Avoiding household food waste, one step at a time: The role of self-efficacy, convenience orientation, and the good provider identity in distinct situational contexts. *Journal of Consumer Affairs*, 54(2), 581-606.
- Bahuguna, P. C., Srivastava, R., & Tiwari, S. (2023). Two-decade journey of green human resource management research: a bibliometric analysis. *Benchmarking: An International Journal*, 30(2), 585-602.
- Biermann, F., Hickmann, T., & Sénit, C. A. (Eds.). (2022). *The Political Impact of the Sustainable Development Goals: Transforming Governance Through Global Goals?*. Cambridge University Press.

- Bisogno, M., Cuadrado-Ballesteros, B., Rossi, F. M., & Peña-Miguel, N. (2023). Sustainable development goals in public administrations: Enabling conditions in local governments. *International Review of Administrative Sciences*, 00208523221146458.
- Boiral, O., Raineri, N., & Talbot, D. (2018). Managers' citizenship behaviors for the environment: A developmental perspective. *Journal of Business Ethics*, 149(2), 395-409. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3098-6>
- Chen, X., Huang, B., & Lin, C. T. (2019). Environmental awareness and environmental Kuznets curve. *Economic Modelling*, 77, 2-11.
- de Melo, P. T. N., Cambrainha, G. M. G., & Gómez, C. R. P. (2023). Sharing representations in the relations between business proposals, consumption visions, and government policies. *RAM. Revista de Administração Mackenzie*, 24.
- Gadgil, M., & Berkes, F. (1991). Traditional resource management systems. *Resource management and Optimization*, 8(3-4), 127-141.
- Graeber, D. (2011). Consumption. *Current anthropology*, 52(4), 489-511.
- Gupta, S., & Ogden, D. T. (2009). To buy or not to buy? A social dilemma perspective on green buying. *Journal of Consumer Marketing*, 26(6), 376-391.
- Hargreaves, T., Longhurst, N., & Seyfang, G. (2013). Up, down, round and round: connecting regimes and practices in innovation for sustainability. *Environment and Planning A*, 45(2), 402-420.
- Hesselgren, M., Sjöman, M., & Pernestål, A. (2020). Understanding user practices in mobility service systems: Results from studying large scale corporate MaaS in practice. *Travel Behaviour and Society*, 21, 318-327.
- Ibrahim, M. A., & Ahmed, S. A. (2020). Measuring the impact of corporate governance mechanisms on social responsibility reports for a sample of Iraqi companies listed on the Iraq Stock Exchange. *Journal of Economics And Administrative Sciences*, 26(121).
- Inman, R. A., & Green, K. W. (2018). Lean and green combine to impact environmental and operational performance. *International Journal of Production Research*, 56(14), 4802-4818.
- Ismael, R. S., & Ismael, G. Y. (2023). An Assessment Of The Relationship Between Knowledge Management And Strategic Sustainable Development In Small Scale Companies In Kurdistan Region Of Iraq. *Baltic Journal of Law & Politics*, 16(1), 469-475.

- Jabbour, C. J. C., Santos, F. C. A., & Nagano, M. S. (2010). Contributions of HRM throughout the stages of environmental management: methodological triangulation applied to companies in Brazil. *The International Journal of Human Resource Management*, 21(7), 1049-1089.
- Jensen, C. L. (2017). Understanding energy efficient lighting as an outcome of dynamics of social practices. *Journal of Cleaner Production*, 165, 1097-1106.
- Leray, L., Sahakian, M., & Erkman, S. (2016). Understanding household food metabolism: Relating micro-level material flow analysis to consumption practices. *Journal of Cleaner Production*, 125, 44-55.
- Mohammed, M. W., Feizizadeh, B., Klug, H., Ghanbari, A., & Blaschke, T. (2023). Ecotourism sustainability assessment using geospatial multiple approach in the Kurdistan region of Iraq. *GeoJournal*, 88(3), 3283-3306.
- Neto, A. S., Jabbour, C. J. C., & de Sousa Jabbour, A. B. L. (2014). Green training supporting eco-innovation in three Brazilian companies: practices and levels of integration. *Industrial and Commercial Training*, 46(7), 387-392.
- Teixeira, A. A., Jabbour, C. J. C., & de Sousa Jabbour, A. B. L. (2012). Relationship between green management and environmental training in companies located in Brazil: A theoretical framework and case studies. *International Journal of Production Economics*, 140(1), 318-329.
- Newman, B. J., & Bartels, B. L. (2011). Politics at the checkout line: Explaining political consumerism in the United States. *Political Research Quarterly*, 64(4), 803-817.
- Obeed Al-Azawi, A. A., & Ward, F. A. (2017). Groundwater use and policy options for sustainable management in Southern Iraq. *International Journal of Water Resources Development*, 33(4), 628-648.
- Obeidat, S. M., Abdalla, S., & Al Bakri, A. A. K. (2023). Integrating green human resource management and circular economy to enhance sustainable performance: an empirical study from the Qatari service sector. *Employee Relations: The International Journal*, 45(2), 535-563.
- Onions, Charles, T. (ed) (1964). *The Shorter Oxford English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press. p. 2095.

- Powells, G., Bulkeley, H., Bell, S., & Judson, E. (2014). Peak electricity demand and the flexibility of everyday life. *Geoforum*, 55, 43-52.
- Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability science*, 14, 681-695.
- Renwick, D. W., Redman, T., & Maguire, S. (2013). Green human resource management: A review and research agenda. *International journal of management reviews*, 15(1), 1-14.
- Saeed, I. M., Tarkhany, A., Hama, Y., & Al-Shatri, S. (2023). Environmental considerations, sustainability opportunities and iraqi government's energy policies: A comparative study. *Environment, Development and Sustainability*, 25(7), 6879-6895.
- Sathyapriya, J., Kanimozhi, R., & Adhilakshmi, V. (2013). Green HRM-Delivering high performance HR systems. *International Journal of Marketing and Human Resource Management*, 4(2), 19-25.
- Scholl, G., Rubik, F., Kalimo, H., Biedenkopf, K., & Söebeck, Ó. (2010). Policies to promote sustainable consumption: Innovative approaches in Europe. In *Natural resources forum* (Vol. 34, No. 1, pp. 39-50). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Severo, E. A., De Guimarães, J. C. F., & Dellarmelin, M. L. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on environmental awareness, sustainable consumption and social responsibility: Evidence from generations in Brazil and Portugal. *Journal of cleaner production*, 286, 124947.
- Shove, E., & Warde, A. (2002). Inconspicuous consumption: the sociology of consumption, lifestyles and the environment. *Sociological theory and the environment: classical foundations, contemporary insights*, 230(51), 230-251.
- Steinfeld, H., Gerber, P., Wassenaar, T. D., Castel, V., Rosales, M., Rosales, M., & de Haan, C. (2006). *Livestock's long shadow: environmental issues and options*. Food & Agriculture Org..
- Stern, P. C. (1997). Toward a working definition of consumption for environmental research and policy. *Environmentally significant consumption: Research directions*, 12-35.
- Sulaiman, S. O., Kamel, A. H., Sayl, K. N., & Alfadhel, M. Y. (2019). Water resources management and sustainability over the Western desert of Iraq. *Environmental Earth Sciences*, 78, 1-15.
- van der Velden, M. (2021). 'Fixing the World One Thing at a Time': Community repair and a sustainable circular economy. *Journal of cleaner production*, 304, 127151.

- Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S. & Fuso Nerini, F. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals. *Nature communications*, 11(1), 233.
- Voss, K. E., Spangenberg, E. R., & Grohmann, B. (2003). Measuring the hedonic and utilitarian dimensions of consumer attitude. *Journal of marketing research*, 40(3), 310-320.
- Wagner, M. (2007). Integration of environmental management with other managerial functions of the firm: empirical effects on drivers of economic performance. *Long range planning*, 40(6), 611-628.
- Wang, J., & Feng, T. (2022). Supply chain ethical leadership and green supply chain integration: A moderated mediation analysis. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 1-27.
- Watkins, L., Aitken, R., & Mather, D. (2016). Conscientious consumers: a relationship between moral foundations, political orientation and sustainable consumption. *Journal of Cleaner Production*, 134, 137-146.
- Whiting, L. S. (2008). Semi-structured interviews: guidance for novice researchers. *Nursing Standard (through 2013)*, 22(23), 35.